

FOTO: OLE RYHL OLSSON / WIKIMEDIA COMMONS

Skoledemokrati og elevinddragelse – et grundlag for demokratisk dannelse

Af Jonas Lieberkind

FOTO: ANNELENE PETERSEN/JYSK FYNISKE MEDIER/ITZAU SCANPIX

Tema: Skoledemokrati og elevinddragelse – et grundlag for demokratisk dannelse

Pædagogisk indblik
Nr. 28
Marts 2026

Pædagogisk indblik:
Skoledemokrati og elevind-
dragelse – et grundlag for
demokratisk dannelse
© forfatterne, DPU og
Aarhus Universitetsforlag

Litteratursøgninger:
Det Kgl. Bibliotek, Vibeke Jarftoft

Design:
Tøke Bjørneboe

Layout:
lb Jensen

ISBN
978 87 7597 3743

ISSN
2596-9528

dpu.au.dk/pædagogiskindblik

03
Pædagogisk indblik

04
Skoledemokrati og elevinddragelse

05
Skolens formål og skolen som erfaringskontekst for
demokratisk dannelse

06
Generelle kommentarer til litteraturen

08
Forskningen i skoledemokrati og elevinddragelse kort
fortalt

11
Det danske udgangspunkt

14
Rollen som bindeled mellem elever og omverden

16
Færdigheder og kundskaber om politik, samfund og
demokrati

19
Klasserum, samtale og oplevelsen af skolen

22
Demokratisk deltagelse og politisk interesse

24
Politisk selvtilid

27
Medindflydelse og elevråd

30
Skoledemokrati, elevinddragelse og trivsel

31
Om forfatteren

32
Referencer

Pædagogisk indblik

03 – 36

Forskningsoversigten, du sidder med, er en del af en serie forskningsoversigter, der hedder Pædagogisk indblik. Med Pædagogisk indblik vil vi gerne give praktikere inden for henholdsvis dagtilbud, grundskole, ungdomsuddannelse og videregående uddannelse et lettilgængeligt indblik i og overblik over den eksisterende forskning på forskellige områder – i dette tilfælde diskussionen om skoledemokrati og elevinddragelse som grundlag for demokratisk dannelse i grundskolen. Hver forskningsoversigt udarbejdes af forskere fra DPU, Aarhus Universitet, der allerede selv forsker på det pågældende område. Forskningsoversigterne fagfællebedømmes. Det betyder, at to andre forskere, der har indgående kendskab til forskningsområdet, har læst forskningsoversigten kritisk, hvorefter den er gennemskrevet igen med henblik på at imødekomme kritikken. Formålet hermed er at sikre den videnskabelige kvalitet af forskningsoversigterne. Forskningsoversigterne bliver også læst og kommenteret af en gruppe praktikere. I dette tilfælde har næstformand i Skolelederforeningen Kristian Dissing Olesen, lærer Martin Horowitz og politisk chef for Danske Skoleelever Claus Drachmann Kaasby-Wang bidraget med værdifulde kommentarer. Tak for det.

Vores ambition med forskningsoversigterne er, at de kan hjælpe praktikere til at opnå den indsigt i et givet forskningsfelt, der skal til for selv at kunne tage stilling til forskningsresultaterne. Derfor har vi lagt vægt på, at forskningsoversigterne ikke bare skal formidle et overblik over eksisterende forskningsresultater, men også give indblik i forskningens grundantagelser, der ligger bag de forskellige studier. I denne forskningsoversigt betyder det, at den internationale forskning, som ligger til grund for forskningsoversigten, løbende betragtes og perspektiveres i forhold til særlige danske forskningsresultater og danske forhold i og med grundskolen.

Forskningsoversigterne i Pædagogisk indblik indeholder også en eller flere opgaver og et produkt (som oftest en podcast), som praktikere kan arbejde med, fx på pædagogiske temadage. Vi håber, at Pædagogisk indblik dermed kan danne afsæt for at diskutere og videreudvikle praksis inden for de temaer, som forskningsoversigterne beskæftiger sig med. Hvis du får lyst til at læse mere, kan du lade dig inspirere af referencerne i litteraturlisten.

Forskningsoversigten om skoledemokrati og elevinddragelse er baseret på et litteraturstudie, hvor i alt 149 artikler blev inkluderet. Hvis du vil læse mere om fremgangsmåden og se, hvilke studier der er inkluderet i forskningsoversigten, kan du gå ind på dpu.au.dk/paedagogiskindblik. Her finder du blandt andet en logbog, det vil sige et dokument, som indeholder oplysninger om undersøgelsesspørgsmål, definitioner og afgrænsninger, søgeord og søgestreng, litteraturstudiets design, kriterier for in- og eksklusion af studier og oplysninger om, hvordan studierne er læst.

God læselyst.

Skoledemokrati og elevinddragelse

04 – 36

Forskningsoversigten giver indsigt i den forskning og viden, som findes om skoledemokrati og elevinddragelse.

Oversigten bygger på en systematisk søgning af litteratur fra perioden 2000-2024, hvilket gav 8.863 resultater, som alle er screenet. På grund af emnets vanskelige og omfattende karakter blev søgningen suppleret med en 'snowball'-metode, hvor nøgleartiklers referencer er gennemgået, og den litteratur, de bygger på, efterfølgende inddraget. I alt 149 artikler og studier blev valgt ud og inkluderet i oversigten. Det er kun de artikler og studier, der henvises til i oversigten, som optræder i litteraturlisten.

De to begreber, skoledemokrati og elevinddragelse, dækker over et kompliceret spænd mellem elevens passive og aktive position på skolen. Oversigtens fokus strækker sig således fra skoledemokrati, som vedrører institutionelle og organisatoriske rammer herunder regler og normer for undervisning, som eleven passivt er underlagt, til elevinddragelse, hvor eleven aktiv kan have indflydelse på skolen, undervisningen og skolekulturen. Hvor det ene slutter, og det andet begynder, er i praksis og i forskningslitteraturen ikke altid klart, da begge niveauer gensidigt betinger og blander sig med hinanden.

At området er kompliceret at afdække, skyldes, at der ikke er en entydig forståelse af begreberne i litteraturen, og at begrebernes forskellige niveauer er vanskelige at adskille, men også, at demokrati og inddragelse opfattes forskelligt, alt efter hvilket land og hvilken kontekst man befinder sig i. Skoledemokrati og elevinddragelse er i sig selv omstridte begreber, som forskere, politikere, borgere, skoler, lærere, forældre og elever har forskellige for-

ståelser af. Ikke desto mindre er der i forskningen bred enighed om, at skoledemokrati og elevinddragelse er vigtigt for elevernes læring og trivsel, for deres hverdagsliv i skolen og for – som udgør denne forskningsoversigts fokus – elevernes demokratiske deltagelse og demokratiske dannelse. Tilsammen kan de to begreber og spændet mellem dem udpege skolen som et rum, miljø eller en kontekst for demokratiske erfaringer, som understøtter skolens opgave og formål om at danne eleverne til demokratiske borgere.

Hensigten med den viden, som forskningsoversigten ønsker at gøre tilgængelig, er at kvalificere arbejdet med og indsigten i skoledemokrati og elevinddragelse som en erfaringskontekst for demokratisk dannelse. Den kan ikke og har heller ikke til formål at forklare, hvordan skolen, lærerne og eleverne bør praktisere skoledemokrati, eller afgøre, hvordan eleverne i skolen bør eller bedst kan inddrages. Forskningsoversigten skal betragtes som et bagtæppe, et forskningsbaseret grundlag, for den videre udvikling af det faglige, didaktiske og pædagogiske arbejde med at forberede de kommende generationer til et liv i et samfund med frihed og folkestyre. En del af dette består i at formidle forskning, som kan informere debatten om skolen som en institution for demokratisk dannelse.

Skolens formål og skolen som erfaringskontekst for demokratisk dannelse

05 – 36

Opgaven og formålet med demokratisk dannelse beskrives ofte ud fra to overordnede pædagogiske og didaktiske perspektiver. For det første skal eleverne undervises i demokrati og derigennem tilegne sig færdigheder og viden om demokratiske styreformer, principper og værdier. Forskningen peger på, at den almindelige klasse- og curriculumbaserede undervisning er vigtig, men samtidig, at den ikke kan stå alene, hvis man vil danne deltagende og demokratiske borgere (Blaskó, da Costa & Vera-Toscano, 2019; Reichert & Print, 2018; Solhaug, 2006). Derfor og for det andet skal eleverne have mulighed for at opleve demokratiet gennem egne erfaringer med demokratiske processer, principper og værdier og gennem inddragelse i skoledemokratiet – altså gennem skoledemokrati og elevinddragelse. Man kan skelne mellem disse to perspektiver ved at beskrive dem henholdsvis som undervisning baseret på curriculum og faglige mål og som uformelle og non-curriculære aktiviteter. Ud over curriculumbaserede kundskaber og færdigheder om demokrati udgør non-curriculære erfaringer via skoledemokrati og elevinddragelse et vigtigt grundlag for elevernes demokratiske dannelse.

Folkeskolens formålsparagraf stk. 3 siger, at "Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre." Demokratisk deltagelse og demokratisk dannelse er således et bærende element og et grundlæggende formål i folkeskolen. I Danmark har man dog ikke et særskilt fag for medborgerskab, deltagelse og demokrati. Dette formål varetages på tværs af alle

fag og som en kombination af curriculære, tvær-curriculære og non-curriculære tilgange (Bruun, 2021). Det indebærer både faglige delmål, der er indlejret i specifikke fag – ofte fremhæves dansk, historie, kristendom og samfunds-fag – tværfaglige forløb, projektarbejde, emneuger og tværgående temaer, der inddrager flere fagområder, samt aktiviteter, som ikke er baseret på et curriculum og faglige mål. De non-curriculære områder indfatter blandt andet elevråd, skolebestyrelse, klasserummets miljø, diskussioner og samtaler på skolen samt muligheder for inddragelse, medindflydelse og deltagelse i beslutningsprocesser.

Formålsparagraffens stk. 3 understreger desuden, at formålet om demokratisk deltagelse og dannelse rækker ud over den formelle undervisning og skolens faglige mål: "Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati." Skolen skal i hele sit virke – i skolens institutionelle og organisatoriske rammer, regler og normer for undervisning, i skolens kultur og med inddragelsen af elever – afspejle demokratiske principper og værdier. Man kunne lidt populært sige, at den sidste del af stk. 3 betoner demokratiet i skolen og det forhold, at skolen også skal udgøre en demokratisk erfaringskontekst for eleverne. Det er på denne baggrund, at forskningsoversigten ønsker at afdække skoledemokrati og elevinddragelse som et grundlag for skolens formål om demokratisk deltagelse og dannelse.

Generelle kommentarer til litteraturen

06 – 36

Forskningen i skoledemokrati og elevinddragelse spænder bredt og omfatter en lang række perspektiver. Den dækker blandt andet filosofiske, pædagogiske, didaktiske, psykologiske, politologiske, sociologiske og etnografiske tilgange. Nogle studier er teoretiske og spekulative, mens andre er baseret på store internationale kvantitative datasæt eller små kvalitative empiriindsamlinger. Andre studier igen bygger på refleksioner over forskellige typer af praksis. Forskningens nationale kontekster spiller en afgørende rolle for perspektiver og analyser.

Mængden af litteratur er kolossal, ligesom tilgangene er mangfoldige. Man skal kort sagt holde tungen lige munden, når man vil navigere i dette forskningsområde.

Det er karakteristisk for området, at mange studier bygger på normative antagelser om, hvad skolen og elever, dannelse og demokrati er og bør være. Det kan i visse sammenhænge gøre det vanskeligt at skelne mellem på den ene side samfundsmæssige eller pædagogiske idealer og på den anden side skolernes konkrete betydning og elevernes erfaringer. Ifølge Haas & Matthiesen (2020) udgør normativitet ikke et problem i sig selv. Tværtimod er pædagogik og didaktik grundlæggende normativt funderet, og i spørgsmål om dannelse og demokrati er det nærmest uundgåeligt.

Allerede i socialisationsteoriens og pædagogikkens tidlige idéhistorie påpeger Émile Durkheim dog kritisk, at samtidens store dannelsesstærkere ofte slutter fra ideal til vir-

FOTO: MICHAEL BAGER / YSK FYNISKE MEDIER / RITZAU SCANPIX

kelighed – fra norm til realitet – og på dette grundlag drager deres konklusioner. Idealer afspejler nemlig sjældent skolens og elevernes virkelighed, men snarere dannelsesstænkernes holdninger, sagde Durkheim. Filosofiske og pædagogiske idealer kan udtrykke forestillinger om dannelse og demokrati, men de kan ikke give indsigt i, hvilken betydning en given pædagogisk praksis har, og hvordan konkrete elever tager imod og erfarer den. Det er på baggrund af empiriske og deskriptive videnskabelige studier, at forskningsoversigten vil belyse skoledemokrati og elevinddragelse og informere den videre normative diskussion.

I 2004 slår Magtudredningen fast i skoleundersøgelsen Den vordende demokrat, at denne type forskning i skolen som demokratisk erfaringskontekst er begrænset, hvilket i sig selv udgør et demokratisk problem (Jacobsen et al., 2004: 13). Som et led i Magtudredningen sætter en forskergruppe sig derfor for at undersøge skoledemokrati på et empirisk deskriptivt grundlag (Jacobsen et al., 2004). Nogle få år tidligere i 1999 gennemføres det første store internationale studie i Danmark, Civic Education Study (CivEd), hvori danske 8.- og 9.-klasseelever indgår. Her undersøges elevernes viden om demokrati, men også deres oplevelser af skolen som en erfaringskontekst for demokratisk dannelse herunder skoledemokrati og elevinddragelse (Bruun, 2001; Torney-Purta et al., 2001). Carole L. Hahns (1998) interessante studie af 'citizenship education', som sammenligner gymnasieelever i fem vestlige lande, inklusive Danmark, bør også nævnes i denne sammenhæng.

CivEd udbygges og følges op af en række kontinuerlige internationale komparative studier, International Civic and Citizenship

Education Study (ICCS), som tilsvarende fokuserer på 8.-klasseelevers kundskaber og færdigheder om demokrati og skolen som en ramme for demokratiske erfaringer og dannelse. Disse studiers empiriske fundament og internationale udsyn giver en unik mulighed for at vurdere og forstå de danske elevers erfaringer med skoledemokrati og elevinddragelse som grundlag for deres demokratiske dannelse i lyset af andre skolesystemer. Selvom der er kommet en del mere forskning til siden Magtudredningen, som vedrører danske børn og unge, er den danske forskning stadig begrænset og står ikke mål med den forskning, som laves i resten af Norden.

ICCS er den mest omfattende undersøgelse i Europa af udskolingselevers erfaringskontekster og demokratisk dannelse (Dekker et al., 2020) og således også den største danske undersøgelse. ICCS er indtil videre gennemført i:

- 2009 (Bruun, 2010; Bruun & Lieberkind, 2012; Schulz et al., 2010)
- 2016 (Bruun et al., 2018; Lieberkind & Bruun, 2021; Schulz et al., 2018)
- 2022 (Bruun & Lieberkind, 2024; Schulz et al., 2023).

ICCS udgør således både internationalt og nationalt en vigtig kilde til empirisk viden om og deskriptive analyser af skoledemokrati og elevinddragelse, som knytter sig til elevernes demokratiske dannelse. For at relatere international forskning til en dansk kontekst vil disse studier og særligt ICCS udgøre en hjørnesten i forskningsoversigten. Forskningsoversigtens temaer vil løbende blive perspektiveret til den viden, der er i ICCS, om danske elever og det danske skolesystem.

Forskningen i skoledemokrati og elevinddragelse – kort fortalt

08 – 36

Dette afsnit giver et kort indblik i forskningsoversigtens centrale fund inden for dens fem hovedtematikker.

Udgangspunktet for disse fund er, at skoledemokrati og elevinddragelse skal reflekteres i forhold til den sociale og kulturelle kontekst, som skolen befinder sig i. Derfor indleder oversigten med to afsnit, som beskriver *Det danske udgangspunkt* og det forhold, at skolen spiller en særlig rolle, nemlig *Rollen som bindeled mellem elever og omverden*.

Færdigheder og viden om politik, samfund og demokrati

Samfundsfaglige færdigheder og viden udgør en grundlæggende forudsætning for demokratisk dannelse. Forskningen viser, at denne type viden kan opnås gennem den almindelige undervisning og curriculumbaserede læring, men samtidig, at undervisningen har størst effekt, hvis den formår at engagere og aktivere eleverne. Undervis-

FOTO: TIMO BATTEFELD/YSK FYNISKE MEDIER/RITZAU SCANPIX

ningen i demokrati kan imidlertid ikke stå alene, når man skal forberede eleverne til demokrati og deltagelse. Forudsætningen for, at skolen kan fungere som en demokratisk dannelsesinstitution, er, at der skabes non-curriculære og uformelle demokratiske læringsmiljøer, hvor eleverne kan gøre sig erfaringer med demokratiske processer, principper og værdier. Forskningen peger desuden på, at disse læringsmiljøer og erfaringskontekster har særlig stor betydning for elevgrupper med begrænsede forudsætninger for demokratisk deltagelse og dannelse.

Klasserum, samtale og oplevelsen af skolen

Blandt de non-curriculære og erfaringsbaserede aktiviteter, som har størst effekt på elevernes demokratiske deltagelse og dannelse, er det åbne klasserumsmiljø. Her inddrages elever i diskussioner, de giver deres meninger tilkende, og de motiveres af deres lærere til at deltage. Flere forskere peger på, at skolen rummer et betydeligt – og ofte uudnyttet – potentiale for at styrke elevernes demokratiske dannelse gennem etableringen af mere åbne og elevinddragende klasserumsmiljøer. Kvaliteten af dialogen og diskussioner i klasserummet er afgørende, ligesom de strukturelle rammer, det faglige indhold, elevgruppens sammen sætning samt lærerens evne til at facilitere samtaler spiller en central rolle. At skabe et åbent klasserumsmiljø og facilitere meningsfulde diskussioner i klassen er en kompleks og krævende pædagogisk opgave, som forudsætter grundig forberedelse og planlægning.

Demokratisk deltagelse og politisk interesse

Det er vanskeligere for børn og unge at identificere sig med konventionelle former for politisk tilknytning og deltagelse (fx politiske partier, valgdeltagelse, skrive læserbreve, stille op til valg). Derimod har nye og ukonventionelle former for politisk engagement større interesse i disse aldersgrupper (fx enkeltsager, politisk forbrug, protestaktiviteter, fremme en sag). Skolens, lærernes og lærebøgernes formidling af politik og demokrati stemmer sjældent overens med elevernes erfaringer og forståelser af aktuelle problemstillinger. Denne ubalance kan udfordre elevernes interesse og engagement. Elever er ofte mere engagerede i ukonventionelle problemstillinger, som har træde ind i deres egen livssituation, hverdag og nære omgivelser. På skolen og i undervisningen bør det således overvejes, hvornår politik og demokrati skal formidles ud fra konventionelle forståelser eller som forhold, der involverer ukonventionelle forhold og elevernes erfaringer og livsverden.

Politisk selvtillid

Evnen til at tage del i det demokratiske fællesskab og at handle politisk forudsætter tillid til sig selv og tro på, at man er i stand til at udøve politisk og demokratisk indflydelse. Denne politiske selvtillid har større betydning for elevernes demokratiske engagement end den almindelige undervisning i demokrati. I forskningen finder man således en sammenhæng mellem politisk selvtillid og deltagelse. En vigtig indsigt er, at det har en positiv betydning for ele-

vernes selvtillid, når de oplever, at skolen udgør en reel og autentisk ramme for demokrati og inddragelse. Derudover peger forskningen på, at et åbent klasserum ligeledes understøtter elevernes tro på, at de er i stand til at bidrage positivt til politiske og demokratiske processer. I en tid med stor opmærksomhed på individuelle præstationer og personlig selvsikkerhed bør man dog reflektere kritisk over, i hvilken grad man også inden for skolens demokratiske kultur vil fokusere på dette tema.

Medindflydelse og elevråd

Medindflydelse på skolen og i elevråd har stor betydning for elevernes demokratiske dannelse og fremtidige deltagelse i

fællesskabet. Forskning peger imidlertid på, at eleverne kun i ringe grad har medindflydelse og dermed ganske få erfaringer med skoledemokrati og elevinddragelse. Når eleverne bliver inddraget, er det ofte inden for lærer- og ledelsesstyrede rammer eller i forhold til områder, som allerede er defineret af ledelsen. I forskningen er der et væsentligt fokus på, hvad der beskrives som 'tokenisme', det vil sige, at skolen og lærerne inddrager eleverne med intention om en symbolsk markering og ikke med en reel hensigt om medindflydelse. Der er bred enighed i forskningen om, at elevernes skuffelse over, at være en del af en symbolsk inddragelse har negative konsekvenser for deres demokratiske deltagelse og dannelse.

FOTO: OLE RYHL OLSSON / WIKIMEDIA COMMONS

Det danske udgangspunkt

11 – 36

Skolen udgør en af de vigtigste institutioner i det danske samfund, når det gælder demokratisk dannelse og forberedelsen af de kommende generationer til deltagelse i et samfund baseret på frihed og folkestyre. Hvis den da ikke er den vigtigste. Dette placerer et særligt ansvar hos politikere, læreruddannelser, skoleledere og lærere – i det hele taget på skolen og alt, hvad der betinger den. At diskutere, udvikle og aktualisere dette ansvar – og i denne proces at inddrage forskning – forudsætter en refleksion over det særlige danske udgangspunkt, som danner grundlag for dette.

I Danmark er der hverken i skolen eller på læreruddannelsen et fag for medborgerskabsundervisning og demokratilæring. I skolen har alle fag et ansvar, ligesom det på læreruddannelsen er et tværgående uddannelsesansvar at forberede de lærerstuderende på denne opgave. Det betyder, at der ikke eksisterer en klar organisering, at faglige mål inden for området blander sig med andre faglige mål, og at det ofte underordnes et abstrakt og almindeligende område. En konsekvens er, at medborgerskabsundervisning og demokratisk dannelse i den danske skole har og altid har haft en uklar status (Braad, 2007; Lieberkind, 2026).

Siden Anden Verdenskrig har man skiftevis betragtet og i sin praksis vægtet skolens demokratiforberedende formål henholdsvis som klasseundervisning og som skoledemokrati (Hope, 2012). I den curriculumbaserede klasseundervisning underlægges eleven skolens, lærernes og undervisningens organisatoriske og faglige strukturer, hvor man i et skoledemokrati har arbejdet med at ska-

be rum, miljø eller kontekst for elevernes selvstændige erfaringer med demokrati og inddragelse.

Det danske uklare formåls status kompliceres således yderligere af, at skolen i denne sammenhæng placerer sig i et spændingsfelt mellem at være en institution for undervisning og en demokratisk institution, ligesom eleven befinder sig i spændingen mellem at være et subjekt for undervisning og faglige mål og et politisk og demokratisk subjekt i et skoledemokrati med selvstændige erfaringer og meninger og med mulighed for inddragelse (Jacobsen et al., 2004: 15; Lieberkind & Bruun, 2021).

Skoledemokrati og elevinddragelse blev det organiserende princip for skolen med folkeskoleloven i 1975 (Coninck-Smith et al., 2015: 213). 'Børn' fra skoleloven i 1937 blev i 1975 til 'elever', og folkeskolen skulle nu "forberede eleverne til medleven og medbestemmelse i det demokratiske samfund og til medansvar for løsning af fællesopgaver" (Folkeskoleloven, 1975). Udviklingen af skolen som ramme for skoledemokrati og elevinddragelse blev i 1960'erne og 1970'erne understøttet af oprettelsen af elevorganisationer, og i 1986 fik eleverne ret til at danne et elevråd på skoler med 5. klasse eller højere. I 1990 blev de daværende skolenævn afløst af skolebestyrelser med mulighed for to elevrepræsentanter. Dette var et led i en politisk ambition om øget selvforvaltning og større brugerindflydelse.

Denne demokratisering af skolen blev i nogen grad udfordret op gennem 1990'erne. Resultaterne fra den første internationale læseundersøgelse fra 1991 afslørede, at de

12 – 36

danske elever manglede basale færdigheder inden for læsning (Mejding, 1994). I skolen havde man prioriteret forkert, mente mange. Begrænsningerne i elevernes faglige præstationer inden for særlig læsning, matematik og naturfag blev yderligere understreget af de danske elevers resultater i PISA-undersøgelserne fra starten af 2000'erne og frem.

Dette resulterede i et styrket fokus på faglighed og grundlæggende kundskaber.

I skoleloven fra 1993 blev ”medleven og medbestemmelse i et demokratisk samfund” (Folkeskoleloven, 1975) til ”medbestemmelse, rettigheder og pligter i et samfund med åndsfrihed og folkestyre” (Folkeskoleloven, 1993). Formuleringen *demokratisk samfund*

FOTO: METTE MØRKJYSK FYNISKE MEDIER/ITZAU SCANPIX

fra formålsparagraffen i 1975 blev erstattet med *folkestyre*. Medansvar for løsning af fællesopgaver gled helt ud af skolens formål i 1993, og ind kom et stærkere fokus på viden om kultur. I 2006 blev dette fokus på uddannelse, fag og kundskaber yderligere styrket (Folkeskoleloven, 2006). Det blev suppleret med en række specifikke målformuleringer for de enkelte fag. Klare Mål fra 2001, Fælles Mål i 2003, som blev revideret i 2009, Forenklede Fælles Mål fra 2013, som også blev revideret, og ikke mindst skolereformen fra 2013 havde til formål at styrke fagligheden i folkeskolen.

Klassens time og senere klassens tid, som blev indført med skoleloven i 1975 med henblik på skoledemokrati og elevinddragelse, blev fjernet fra elevernes egentlige skema med skolereformen fra 2013. Denne udvikling fra 1993-loven og frem blev af mange udlagt som en nedprioritering af skoledemokrati og elevinddragelse til fordel for en styrkelse af faglige mål (Canger & Aagaard, 2016; Pedersen, 2011).

Dette efterlader et grundlæggende spørgsmål om, hvordan skiftende regeringer og politikere har forvaltet ambitionen om skoledemokrati og elevinddragelse, og hvilken effekt den skitserede udvikling har haft for skoledemokrati og elevinddragelse i forhold til at fremme demokratisk deltagelse og dannelse.

De nationale trivselsmålinger fra 2015 og frem viser, at eleverne er glade for deres skole, og at de blandt andet godt kan lide pauserne. Skolen er på mange niveauer et rart sted for langt de fleste elever. Men trivselsmålingerne viser imidlertid også, at skolen som kontekst for erfaringer med

medbestemmelse er udfordret (UVM, uddannelsesstatistik). Den skolehistoriske forskning peger på, at den mangelfulde inddragelse af eleverne er en ældre og mere gennemgående problematik i den danske skole (Coninck-Smith et al., 2015).

Denne markante kontrast mellem elevernes generelt positive oplevelse af skolen og deres begrænsede erfaringer med skoledemokrati og elevinddragelse er bemærkelsesværdig, især i lyset af at skolens formål siden 1975 eksplicit har forpligtet den til at bygge på (1975, 1993) – og senere være præget af – åndsfrihed og folkestyre (2006).

Et view over det danske udgangspunkt for skoledemokrati og elevinddragelse tegner umiddelbart billedet af en stærk og veletableret tradition, men det peger samtidigt på, at skoledemokrati og elevinddragelse i lovgivningen og i skolens daglige virke står svagere og ofte mere svagt, end den faglige og offentlige debat bemærker. Selvom skoledemokrati og elevinddragelse er skrevet ind i formålsparagraffen og hyppigt fremhæves i officielle dokumenter og politiske taler, er det fortsat en opgave, hvis status er uklar, og som ofte ikke prioriteres i uddannelsespolitik, på læreruddannelsen og i skolens praksis.

Rollen som bindeled mellem elever og omverden

14 – 36

forskningen er der uenighed om både karakteren og effekten af skolens rolle i forhold til elevernes politiske socialisering og demokratiske dannelse. Selvom politikere, skoler og lærere kontinuerligt opstiller pædagogiske mål om at fremme demokratisk deltagelse og dannelse, har forskere kritisk diskuteret, i hvilken grad skolen overhovedet kan gøre en reel forskel.

Et klassisk review-studie tilbage fra 1977 sår tvivl om, hvorvidt skolen spiller en afgørende rolle i forhold til elevernes politisk socialisation (Langton & Jennings, 1968; Niemi & Sobieszek, 1977). Også i nyere forskning er der usikkerhed om skolens betydning (Campbell, 2008; Geboers et al., 2013; Willeck & Mendelberg, 2022). Richard G. Niemi og Barbara I. Sobieszek (1977) argumenterer for, at andre socialiseringsagenter har større og mere afgørende indflydelse på børns og unges politiske og demokratiske socialisering end skolen. Ligesom mange andre forskere fremhæver de familie og baggrund, men også venner og medier – i dag kan man tilføje sociale medier. I meget forskning lægges der vægt på eleverne sociokulturelle udgangspunkt (forældrenes arbejde og uddannelsesniveau) og særligt på konsekvenserne af socioøkonomiske uligheder. Forskningen peger ubetinget på, at disse faktorer har afgørende effekt på elevernes politiske engagement og demokratiske dannelse (Hoskins et al., 2021; Hoskins & Janmaat, 2019).

Endelig fremhæver de et vigtigt element, som man ofte glemmer i diskussionen af demokratisk dannelse, nemlig aktuelle politiske og sociale begivenheder. Aktuelle begivenheder har enorm betydning for ud-

viklingen af børn og unges politiske og demokratiske indstillinger. Et forhold, man bør tage bestik af – især i en tid præget af krige, ustabil verdensorden, nye politiske bevægelser og store demokratiske udfordringer.

Politiske og sociale begivenheder har således været en afgørende faktor i forståelsen af den politiske mobilisering af unge i mellemkrigstiden (Karpantschof, 2025; Krautwald, 2025) og unges politiske aktivisme i 1960'erne til i dag (Niemi & Sobieszek, 1977; Osborne et al., 2011; UNICEF, 2024). Inden for det sidste årti har man talt om klimabevægelsen, skolestrejke og Greta Thunberg-effekten (Haugseth & Smeplass, 2023; Prendergast et al., 2021), en effekt, som dog er aftagende. I disse år er det tydeligt, at verden præges af omfattende politiske og sociale kriser, der engagerer elever, men som omvendt også risikerer at skabe politisk apati. Alene mængden og kompleksiteten af samtidens kriser kan være overvældende og hæmme elevernes oplevelse af handlemuligheder og håb.

Uenigheden i litteraturen om skolens rolle og undervisningens isolerede effekt skyldes, at politisk socialisering og demokratisk dannelse må forstås som et bredere socialt og kulturelt fænomen. Demokratisk dannelse er ikke noget, der udelukkende finder sted i skolen. Dannelse er også indlejret i elevernes familiebaggrund og i sociale og kulturelle kontekster – både lokale, nationale og globale – samt i samtidens politiske og samfundsmæssige begivenheder. I denne sammenhæng må man ikke undervurdere den givne generation af børns og unges egne oplevelser, interesser og perspektiver. Enhver generation har netop sine unikke erfaringer

(Woodman & Wyn, 2015), ligesom skiftende politiske begivenheder påvirker børn og unge.

På trods af kompleksiteten og forskningens pointering af, at skolens isolerede effekt ikke er markant (Hooghe & Dassonneville, 2011), er der bred enighed i litteraturen om, at skolen ikke desto mindre spiller en vigtig rolle. En central forudsætning er ifølge en af forskningsområdets grand old ladies Judith Torney-Purta (2005), at det pædagogiske arbejde på skolen, herunder udviklingen af skoledemokrati og elevinddragelse, altid bør reflekteres i relation til skolens konkrete kontekst og den bredere kulturelle ramme, den er en del af. Snarere end at vurdere skolen ud fra en bestemt målsætning skal skoledemokrati og elevinddragelse betragtes som en integreret del af og som medvirkende til den omgivende demokratiske kultur. Skolen spiller således en afgørende rolle som bindeled mellem elevernes hverdag på skolen og den omgivende demokratiske kultur.

På dette grundlag kan man som skole ikke forvente, at det pædagogiske arbejde med skoledemokrati, elevinddragelse og demokratisk dannelse giver hurtige, klare og konkrete resultater. Skoledemokrati og elevinddragelse handler i høj grad om at skabe læringsmiljøer og erfaringskontekster, hvor eleverne kan erfare demokratiske processer og værdier, bearbejde samtidens begivenheder og finde deres egen stemme og position i det demokratiske fællesskab. Dette arbejde understøtter ikke kun elevernes egen demokratiske dannelse, det styrker også deres relation til det demokratiske fællesskab uden for skolen.

Arbejdsspørgsmål

Skolens og lærernes arbejde med elevinddragelse og skoledemokrati som grundlag for demokratisk dannelse kan ikke betragtes uafhængigt af elevernes baggrunde og erfaringer i samtiden, ligesom arbejdet må reflekteres i lyset af skolens kontekst og den bredere kulturelle ramme, som skolen indgår i.

- ✓ Hvordan forstår du skolen og lærernes undervisning og pædagogiske arbejde som et bindeled mellem eleverne, skolen og omverdenen?
- ✓ Hvilke andre socialiserende og dannende faktorer er særligt afgørende i forhold til din skole?
- ✓ Hvilke aktuelle sociale begivenheder danner grundlag for elevernes politiske og demokratiske erfaringer og interesser?

Færdigheder og kundskaber om politik, samfund og demokrati

16 – 36

En af de grundlæggende betingelser for et demokrati er, at borgerne har færdigheder og kundskaber om samfundet som en økonomisk, social, politisk og demokratisk helhed. Dette er ubetinget en af skolens helt centrale opgaver som demokratisk dannelsesinstitution.

I forskningen er der da også konsensus om, at samfundsfaglige færdigheder og kundskaber har afgørende betydning for elevernes demokratiske dannelse (Galston, 2001; Kahne & Sporte, 2008; Schulz, 2024; Schulz et al., 2018; Torney-Purta et al., 2001). Der er desuden meget, som tyder på, at viden er en vigtig forudsætning for elevernes forventede valgdeltagelse (Schulz et al., 2010; Torney-Purta et al., 2001). Derimod sår forskning tvivl om, hvorvidt færdigheder og kundskaber er en indikator for elevernes øvrige politiske og demokratiske engagement og deltagelse

(Schulz et al., 2010). Der skal kort sagt andet og mere til, hvis målet er at danne til demokratisk engagement og deltagelse i civilsamfundet og i sammenhænge, der ligger uden for demokratiets formaliserede rammer.

Samfundsfaglige færdigheder og kundskaber relaterer sig ikke direkte til skoledemokrati og elevinddragelse, men udgør snarere en forudsætning for, at eleverne kan deltage kvalificeret i politiske diskussioner og demokratiske processer. En række studier viser, at klasseundervisning og curriculumbaseret læring kan styrke elevernes forståelser af politik og demokrati (Neundorf et al., 2016). Den undervisning, der har størst effekt i denne sammenhæng, er den, som på forskellig vis formår at engagere og aktivere eleverne (Campbell, 2008; Keating & Janmaat, 2015). Færdigheder og kundskaber om politik, samfund og demokrati tilegnes således bedst gen-

FOTO: ANNE BÆK/RIITZAU SCANPIX

nem en vekselvirkning mellem almindelig undervisning og erfaringsbaserede læringsmiljøer, hvor eleverne engageres.

De danske elevers færdigheder og kundskaber om politik, samfund og demokrati bliver første gang undersøgt i en IEA-undersøgelse fra 1999, CivEd (Bruun, 2001; Torney-Purta et al., 2001). Her opnår de danske 8.-klasseelever nogle pæne, om end ikke prangende resultater i den internationale sammenligning. Dette skyldes blandt andet, at mange af de andre deltagende lande havde testet deres 9.-klasseelever (Bruun, 2021). I ICCS 2009 bliver de danske 8.-klasseelever testet igen, hvor de til stor begejstring opnåede undersøgelsens bedste resultat (Bruun, 2010; Schulz et al., 2010). Medierne beskrev de danske elever som verdensmestre i demokrati (Bruun, 2021: 54). ICCS' test af elevernes færdigheder og kundskaber gentages i 2016, hvor de danske elever endnu en gang opnår det højeste testresultat (Bruun et al., 2018; Schulz et al., 2018).

Resultaterne fra perioden 1999 til 2016 viser, at skolerne og lærerne i vid udstrækning bidrager til at styrke elevernes viden og solide forståelser af det demokratiske samfund.

I 2022 opnåede de danske elever et markant lavere testresultat end i de to foregående ICCS-studier. Fra 2016 til 2022 falder de danske resultater dramatisk med hele 30 skalapoint (Bruun & Lieberkind, 2024; Schulz et al., 2023). På samme tidspunkt viser PISA 2022, at de danske elever er gået tilbage med henholdsvis 12 skalapoint for læsning og 20 skalapoint for matematik (Christensen et al., 2023), hvilket gav store bekymringer i Børne- og Undervisningsministeriet. ICCS-resultatet fra 2022 fik ikke samme opmærksomhed, hvilket er sigende for den politiske interesse for området.

ICCS 2022-resultaterne viste desuden, at forskellen mellem piger og drenge stiger langt mere i Danmark end i gennemsnittet af Europa, herunder i Sverige og i Norge. Det er drengene, som trækker det danske gennemsnit ned (Bruun & Lieberkind, 2024). I Danmark får grupper af piger og drenge således i stigende grad forskellige forudsætninger for at være en del af demokratiet.

På trods af at det danske testresultat stadig placerer sig blandt de højeste gennemsnit i den europæiske sammenligning, kalder de danske elevers tab af kundskaber og færdigheder og de stigende forskelle mellem elevgrupper på en grundig og kritisk diskussion af skolens arbejde med viden om medborgerskab og demokrati.

Med skolens ansvar for elevernes demokratiske deltagelse og dannelse følger et tilsvarende ansvar for at sikre, at alle elever har lige muligheder for at tilegne sig demokratiske færdigheder og udvikle sig som demokratiske borgere. Hvad er et oplyst demokrati, kan man med rette spørge, hvis ikke alle borgere får mulighed for at forstå og deltage i det?

Ifølge forskningen udgør demokratisk ulighed en betydelig udfordring for skolen. Der er endda indikationer på, at skoler i nogle tilfælde reproducerer disse uligheder. Elevernes færdigheder og kundskaber om politik, samfund og demokrati demonstrerer eksemplarisk, hvorledes deres demokratiske ressourcer er ulige fordelt.

De danske resultater fra ICCS' kognitive test dækker over en ganske stor spredning mellem de dygtigste og de mindre dygtige elever (Schulz et al., 2023: 89). Danske skoler har således vanskeligt ved at sikre, at alle elever opnår lige muligheder for at tilegne sig viden om og for at forstå komplekse demokratiske spørgsmål.

Forskningen viser, at der er en stærk sammenhæng mellem stor samfundsfaglig viden og høj socioøkonomisk og/eller sociokulturel status (Bruun & Lieberkind, 2024; Knowles & McCafferty-Wright, 2015; Schulz et al., 2010; Schulz et al., 2018). Desuden har det en positiv effekt for deres færdigheder og kundskaber, når elever har baggrunde i miljøer, som er politisk engagerede (Hooghe & Dassonneville, 2011).

Der er uenighed i litteraturen om, hvorvidt curriculumbaseret klasseundervisning inden for demokrati og samfundsfaglige emner i tilstrækkelig grad formår at understøtte elever fra svagere socioøkonomiske og -kulturelle baggrunde (Neundorf et al., 2016), eller om denne undervisning snarere kommer de elever til gode, som allerede har gode forudsætninger (Hooghe & Dassonneville, 2011). Der er derimod resultater, som mere entydigt peger på, at forskellige faktorer relateret til inddragende og erfaringsbaserede læringsformer, herunder elevernes individuelle egenskaber, klassernes sammensætning og gruppeprojekter, understøtter elevernes samfundsfaglige læring (Hooghe & Dassonneville, 2011; Isac et al., 2011).

Ofte fremhæves elevernes oplevelse af skolemiljøet og særligt klasserummet som afgørende indikatorer for elevernes tilegnelse af viden (Campbell, 2008; Hahn, 1998; Hooghe & Dassonneville, 2011; Mikkelsen et al., 2011; Persson, 2015). Således er en konklusion i forskningslitteraturen, at teoretisk og curriculumbaseret undervisning er nødvendigt, men den udgør ikke et tilstrækkeligt grundlag for at fremme elevernes demokratiske deltagelse og dannelse (Campbell, 2008; Knowles & McCafferty-Wright, 2015).

Hvis skolen skal imødegå demokratisk ulighed blandt eleverne, anbefales det, at der udvikles innovative pædagogiske strategier,

som baserer sig på non-curriculære og erfaringsbaserede skole- og læringsmiljøer. Dette understøtter ikke bare elevernes demokratiske dannelse generelt, men har desuden en bedre effekt på elevgrupper fra svagere sociokulturelle og socioøkonomiske baggrunde.

Arbejdsspørgsmål

En betingelse for et demokrati er, at borgerne opnår en tilstrækkelig grad af viden, kundskaber og færdigheder om samfundet som en økonomisk, social, politisk og demokratisk helhed. Dette er en af skolens centrale opgaver.

- ✓ Arbejder du og din skole systematisk med viden om demokrati, og hvordan organiseres formidlingen af denne viden til eleverne på tværs af fag og kollegaer?
- ✓ Færdigheder og kundskaber om sociale, politiske og demokratiske emner er ikke neutrale emner. Forskellige grupper i samfundet og blandt eleverne vil opfatte og forholde sig forskelligt til disse emner. Hvordan kan man sikre en balance i undervisningen, så elever fra forskellige baggrunde alle opnår tilstrækkelig viden?
- ✓ Hvordan kan man på din skole arbejde involverende og engagerende med teoretisk og detaljeret viden om samfund, politik og økonomi?

Klasserum, samtale og oplevelsen af skolen

19 – 36

forskningen er der bred enighed om, at klasserumsdiskussioner og et åbent klasserumsmiljø har afgørende betydning for elevernes demokratiske deltagelse og dannelse. Det åbne klasserum defineres typisk som et klasserumsmiljø, hvor eleverne deltager i diskussioner om politiske og sociale spørgsmål, opfordres af deres lærere til at dele deres egne meninger, og hvor deres meninger respekteres af lærerne (Campbell, 2019: 37).

Blandt forskere er elevernes oplevelse af klasserumsmiljøet den mest anvendte indikator, når det gælder vurderingen af medborgerskabsundervisning og demokratiske læringsmiljøer (Blaskó et al., 2019; Campbell, 2019; Claes et al., 2017; Hoskins & Janmaat, 2019). Denne indikator dokumenterer, at pædagogiske metoder, som fremmer et åbent klasserum, har en betydelig effekt på elevernes engagement, politiske selvtillid, generelle demokratiforståelse mv. (Bartels et al., 2016; Campbell, 2008; Geboers et al., 2013; Knowles & McCafferty-Wright, 2015; Parker, 2010). Evidensen for effekten af andre pædagogiske metoder er mere begrænset (Campbell, 2019).

På denne baggrund anbefaler forskningen, at skoler arbejder systematisk med at udvikle klasserummet som et åbent miljø for meningsudveksling og diskussion. Flere forskere peger på, at skolen rummer et betydeligt – og ofte uudnyttet – potentiale for at styrke elevernes demokratiske dannelse gennem etableringen af mere åbne og elevinddragende klasserumsmiljøer (Claes et al., 2017).

Det er dog ikke alle former for klasserumsmiljøer, der er lige effektive. Forskningen viser, at diskussionerne i klasserummet og kvaliteten af dialogen er afgørende, men også, at de organisatoriske rammer, det faglige indhold, elevgruppens sammensætning samt lærernes evner til at motivere eleverne og facilitere samtaler spiller en central rolle (Kosberg, 2024b; Schuitema et al., 2018; Schuitema et al., 2011). Det er med andre ord ikke uden betydning, hvordan dialogen føres, eller hvilke emner der bringes i spil. For at have en reel pædagogisk værdi skal samtalerne være præget af høj kvalitet og opleves som relevante for eleverne.

Det er vanskeligt at formulere entydige anbefalinger for, hvordan det åbne klasserum kan praktiseres og faciliteres, da klassebaserede samtaler i høj grad er afhængige af de konkrete elever, skolen og den omgivende kultur. Forskning indikerer, at strukturerede diskussioner i mindre elevgrupper har en positiv effekt (Kosberg, 2024b; Schuitema et al., 2018). I sin ph.d.-afhandling fremhæver Eva Kosberg (2024a), at elevernes bekymringer for klassekammeraternes reaktioner på dem og deres meninger kan hæmme klasserummets åbenhed og dermed begrænse dets potentiale som et demokratisk erfaringsrum.

Også i IEA-studierne har der været fokus på elevernes oplevelser af klasserumsmiljø. I CivEd opnår de danske elever et gennemsnitligt resultat (Bruun, 2001). Dette ændrer sig senere med ICCS-undersøgelserne. I alle tre runder af ICCS (2009, 2016 og 2022) er de danske elever blandt de elever – hvis de da ikke er dem – som oplever det mest åbne

klasserum. De danske elever fremhæver i særlig grad, at de oplever, at lærerne opfordrer dem til at give deres meninger til kende. ICCS kan altså overordnet dokumentere, at der i de danske skoler eksisterer en særlig tradition for samtale, diskussion og et åbent klasserumsmiljø (Lieberkind, 2026).

Selvom de danske elever i ICCS 2022 opnår ganske høje resultater, afslører studiet imidlertid også, at klasserummet ændrer karakter over tid. De danske 8.-klasseelever fra 2022 sammenlignet med tidligere 8. klasser oplever, at klasserummet er blevet mindre åbent. Som mange andre resultater fra ICCS

FOTO: MIKAL SCHLOSSER

2022 viser, er det i særlig grad drengene, som udfordres, og som oplever, at klasserummet er mindre åbent for dem.

På baggrund af det stærke forskningsmæssige belæg for, at det åbne klasserumsmiljø har effekt, og de faldende ICCS-resultater er det nærliggende at konkludere, at det er relevant igen at styrke læringsmiljøer, som giver eleverne mulighed for at udtrykke deres meninger og erfare dialog og samtale med hinanden, og hvor lærerne støtter og motiverer dette.

En risiko ved arbejdet med det åbne klasserumsmiljø er, at det undervurderes eller reduceres til lærerens spontane og tilfældige samtaler med klassen, hvilket kan begrænse både kvaliteten af dialogen og elevernes engagement. Parker & Hess (2001: 288) advarer imod, at det åbne klasserum forbliver ”en art romantisk målsætning – alle synes at elske dialog og samtale” – uden en egentlig pædagogisk, demokratisk betydning for eleverne. At skabe et åbent klasserumsmiljø og facilitere meningsfulde diskussioner i klassen er en kompleks og krævende pædagogisk opgave, som forudsætter klare prioriteringer og grundig forberedelse.

Arbejdsspørgsmål

Det åbne klasserum, hvor eleverne motiveres til at give deres mening til kende og deltager i klassesamtaler, fremhæves i forskningen som en særlig effektiv tilgang til at fremme demokratisk deltagelse og dannelse. At skabe og facilitere et åbent klasserum er dog en vanskelig pædagogisk opgave, som kræver grundig forberedelse.

- ✓ Hvilke forudsætninger – institutionelle, pædagogisk didaktiske, faglige, indholdsmæssige og sociale – skal være til stede, for at eleverne deltager aktivt i samtaler og diskussioner på din skole? Og hvad forhindrer dette?
- ✓ Hvilken forberedelse og hvilke pædagogiske strategier vil disse forudsætninger kræve for at skabe et elevinddragende klasserumsmiljø, som er både engagerende, relevant og af høj kvalitet?
- ✓ Hvilke organisatoriske rammer kan understøtte en lærerrolle, som balancerer mellem at være strukturerende og samtidig give alle elever muligheder for at komme til orde på egne præmisser?

Demokratisk deltagelse og politisk interesse

22 – 36

Et af formålene med skoledemokrati og elevinddragelse er at skabe borgere, som ønsker at deltage i demokratiet, og som derfor har interesse i politiske fællesskaber. Forskning viser, at skolen kan spille en rolle med hensyn til dette, men samtidig, at individuelle og andre strukturelle faktorer er desto mere afgørende (Quintelier, 2010). Det er kort sagt en vanskelig opgave at arbejde med skoledemokrati og elevinddragelse som grundlag for at fremme demokratisk deltagelse og politisk interesse i skolen.

Undersøges elevernes interesse for sociale og politiske spørgsmål, viser ICCS, at de danske elever er godt med sammenlignet med andre elever på tværs af Europa. I den europæiske sammenligning placerer de sig i den gruppe af lande med de mest interesserede elever. Ikke desto mindre er der mulighed for forbedring, da dette svarer til, at kun 38-40 % af eleverne tilkendegiver, at de er ret eller meget interesserede i politik (Bruun & Lieberkind, 2024: 21 ff.).

Det er bredt accepteret inden for forskningen om medborgerskab og demokrati, at det er vanskeligere for eleverne at identificere sig med konventionelle former for viden om politik, partipolitisk tilknytning og demokratisk deltagelse (fx politiske processer, partier, valgdeltagelse, skrive læserbreve, stille op til valg), og at nye og ukonventionelle former for politisk engagement har større interesse i disse aldersgrupper (fx enkeltsager, politisk forbrug, protestaktivister, fremme en sag) (Harris et al., 2010; Lieberkind, 2021). Forskningen indikerer, at skolens og lærernes formidling af politik og demokrati ofte ikke stemmer overens med elevernes erfaringer og forståelse af samfundsmæssige

problemstillinger. Et studie, som fremhæver danske elever i udskoling, viser, at der ikke er en signifikant sammenhæng mellem konventionel samfundsfaglig viden og elevernes identifikation med den deltagende og involverede borgertype (Knowles & McCafferty-Wright, 2015). Skolebogens definition af politik og demokrati matcher ofte ikke elevernes engagement og forståelser, hvilket risikerer at udfordre elevernes demokratiske deltagelse og interesse.

Elever er i langt højere grad engagerede i konkrete sociale og politiske problematikker, som har trådt ind i deres egen livssituation, hverdag og nære omgivelser (Harris et al., 2010; Henn et al., 2002; Lieberkind & Bruun, 2021). Der er dog intet belæg i forskningen for hermed at konkludere, at eleverne ikke kan relatere sig til samfundsmæssige problemstillinger, der rækker ud over dem selv. Tværtimod. Som det er tilfældet med enhver anden gruppe i samfundet, er der politiske og demokratiske forhold, som i højere grad angår elevernes interesser end andre. Studier af den danske skoles udvikling indikerer, at der bliver mindre tid til at diskutere elevernes perspektiver, ligesom den faglige undervisning inden for området er blevet mere abstrakt og teoretisk (Lieberkind, 2024; 2026).

Også i denne sammenhæng er det vigtigt at have blik for elevernes socioøkonomiske og -kulturelle baggrund. Kommer eleverne fra en svagere socioøkonomisk baggrund, vil de være mindre tilbøjelige til at vise interesse og at engagere sig (Manganelli et al., 2014). I den forbindelse peger studier på, at sociokulturelle aspekter, såsom kommende uddannelsesvalg og senere uddannelsesbaggrund, ligeledes har betydning for unges

deltagelse og interesse. De unge, som vælger en gymnasial frem for en erhvervsfaglig ungdomsuddannelse, er ligeledes mere tilbøjelige til at interessere sig og deltage aktivt i samfundet (Eckstein et al., 2012). Valgforskningen viser entydigt, at socioøkonomisk baggrund og uddannelsesniveau er blandt de mest afgørende indikatorer for valgdeltagelse (Hansen, 2023; 2024).

På skolen og i undervisningen bør det således overvejes, hvordan og hvornår politik og demokrati formidles som konventionelle procedurer og begreber eller som forhold, der angår ukonventionelle demokratiske problemstillinger og elevernes liv, hverdag og konkrete sameksistens med andre mennesker. Forskningen peger på, at undervisning i og formidlingen af politiske, sociale og demokratiske emner også må have en eksperimenterende og innovativ dimension med fokus på ukonventionelle sociale, politiske og demokratiske problemstillinger og aktuelle begivenheder. Man kan argumentere for, at lærerne i deres forberedelse bør kvalificere og udfordre både lærebøgernes fremstillinger og deres egne forforståelser. Endvidere bør der i forberedelsen tilstræbes en interesse og sensitivitet over for elevernes erfaringer og perspektiver. Skoledemokrati og elevinddragelse bliver hermed en mere naturlig forudsætning for arbejdet med demokratisk deltagelse og politisk interesse.

Arbejdsspørgsmål

Skoledemokrati og elevinddragelse er en vigtig forudsætning for at understøtte elevernes demokratiske deltagelse og udvikling af politiske interesser.

- ✓ Hvilke forhold i undervisningens organisering, former og faglige indhold oplever du kan forhindre, at eleverne på din skole engagerer sig i politiske og demokratiske spørgsmål?
- ✓ Hvordan kan undervisningen forbinde abstrakt faglig viden om demokrati med elevernes egne erfaringer, baggrunde og politiske interesser? Hvilke former for politiske og demokratiske spørgsmål optager eleverne?
- ✓ Hvordan bidrager skolens kultur og skoledemokratiet på din skole til, at eleverne motiveres til at give udtryk for deres politiske refleksioner, erfaringer og interesser, og hvordan kan disse perspektiver integreres i skolens hverdag og pædagogiske praksis?

Politisk selvtillid

24 – 36

I forskningen finder man en sammenhæng mellem politisk selvtillid og politisk deltagelse (Beaumont, 2011; Manganeli et al., 2014). Evnen til at tage del i det demokratiske fællesskab og til at handle politisk forudsætter tillid til sig selv og tro på, at man er i stand til at udøve politisk og demokratisk indflydelse (Almond & Verba, 1963; Bandura, 1997).

På dansk er der ingen gode begreber for politisk eller demokratisk selvtillid. I fagterminologien beskrives det på engelsk som *political efficacy*, et begreb, der fremhæver betydningen af den enkeltes tiltro til sine egne evner i forhold til at forstå politiske

emner og til sin egen politiske virkekraft og gennemslagskraft. På norsk benyttes begrebet *mestringstro* – tro på, at man kan klare, håndtere eller beherske noget – som ligeledes rammer den engelske semantik bedre end den danske.

Forskere peger på, at politisk selvtillid har større betydning for elevernes forventede fremtidige politiske deltagelse end kundskaber og færdigheder om demokratiske emner (Knowles & McCafferty-Wright, 2015; Manganeli et al., 2014; Solhaug, 2006; Ødegård & Svagård, 2018). Mange anbefaler derfor, at skolen arbejder med at fremme elevernes politiske selvtillid, og at man ikke

FOTO: MIKAL SCHLOSSER

ensidigt oversætter ambitionen om at skabe demokratisk deltagende og dannede borgere til et spørgsmål om mere samfunds­faglig viden og traditionel curriculum­baseret undervisning (Knowles & McCafferty-Wright, 2015; Reichert & Print, 2018; Sohl & Arensmeier, 2015; Solhaug, 2006; Ødegård & Svagård, 2018).

De komparative resultater fra ICCS viser, at de danske elever over alle tre runder (ICCS 2009, 2016, 2022) opnår gennemsnitlige resultater med hensyn til politisk selvtillid. Generelt er udviklingen over tid begrænset, ligesom forskellene mellem de fleste lande er små. På trods af at der ofte er store forskelle mellem skolesystemer, skolekultur og undervisningsformer på tværs af Europa, har disse forskelle tilsyneladende ringe betydning for elevernes politiske selvtillid.

Der findes sporadiske studier, som viser, at man kan flytte elevernes politiske selvtillid kortvarigt, men omvendt peger resultaterne fra de store systematiske undersøgelser på, at det grundlæggende er vanskeligt at ændre ved elevernes politiske selvtillid. Resultaterne indikerer dog også, at der generelt i skolesystemerne ikke er meget opmærksomhed på elevernes politiske selvtillid.

I forskningen er der bred enighed om, at politisk selvtillid er en vanskelig størrelse at arbejde med pædagogisk, da der er mange forhold, som spiller ind. At skabe et åbent klasserum er noget af det, som fungerer bedst i forhold til at fremme elevernes politiske selvtillid (Sohl & Arensmeier, 2015). Forskning peger desuden på, at elevernes interesse for politik ligeledes har en positiv

effekt (Bruun & Lieberkind, 2024: 29). En vigtig indsigt i denne sammenhæng er, at når eleverne opfatter skolemiljøet som en kontekst for reelle og autentiske politiske og demokratiske erfaringer, har det en positiv effekt på deres politiske selvtillid (Kahne & Westheimer, 2006; Pasek et al., 2008; Sohl & Arensmeier, 2015). Et velfungerende skoledemokrati, hvor eleverne reelt involveres, er således en afgørende faktor for elevernes tro på egne evner.

I Danmark har der gennem længere tid været en udbredt ambition om at styrke børn og unges politiske selvtillid – særligt uden for skolen blandt foreninger og organisationer for børn og unge, her formuleres det ofte som demokratisk selvtillid. Denne ambition er imidlertid mindre entydig og mere kompleks, end den umiddelbart fremstår. For det første peger forskningen på, at politisk selvtillid er vanskelig at fremme gennem faglige og pædagogiske indsatser. For det andet er der tale om en individorienteret kategori, som udfordrer og stiller større krav til de børn og unge, der allerede tvivler på egne evner, ligesom den har en tendens til at fremhæve dem, der i forvejen kommer til orde i kraft af deres større selvsikkerhed. Læringsmiljøer og andre indsatser, som ukritisk fokuserer på politisk selvtillid, risikerer at fremme selvsikre og individualiserede udtryksformer og handlemåder og dette i en samtid, hvor børn og unge i forvejen mødes af omfattende krav om individuelle kompetencer og præstationer. Demokrati og inddragelse forudsætter ud over troen på sig selv også tvivl, usikkerhed og lydhørhed over for andre – både i skolens hverdag og i samfundet.

Arbejdsspørgsmål

Forskning peger på, at politisk selvtillid er en vigtig forudsætning for demokratisk deltagelse og dannelse, og at der i skoler og uddannelsessystemer ofte ikke arbejdes systematisk med dette. Samtidig viser forskningen, at politisk selvtillid er vanskeligt at fremme gennem almindelig klasseundervisning alene, mens skoledemokrati og elevinddragelse rummer et større pædagogisk potentiale.

-
- ✓ Hvilke elevgrupper på din skole vil du vurdere har henholdsvis høj og lav politisk selvtillid, og hvordan hænger disse forskelle sammen med elevernes viden, interesse, baggrund og sociale relationer – samt med skolens praksisser og rammer?
 - ✓ Hvilke emner, beslutninger og forhold på skolen og i klasserummet har eleverne indflydelse på, og hvordan kan denne indflydelse bidrage til at styrke deres politiske selvtillid? Er der områder, hvor elevernes indflydelse kan udvides?
 - ✓ Hvordan kan skolens pædagogiske praksis balancere mellem udtryk og handlinger, der forudsætter politisk selvtillid, og udtryk og handlinger, der giver plads til tvivl, usikkerhed og tilbageholdenhed som legitime former for demokratisk deltagelse?
-

Medindflydelse og elevråd

27 – 36

Forskning viser, at elevernes konkrete deltagelse og medindflydelse på skolen har større effekt på deres demokratiske dannelse og fremtidige deltagelse end almindelig klasseundervisning (Reichert & Print, 2018). Forskning peger imidlertid også på, at eleverne kun i ringe grad har medindflydelse og dermed ganske få erfaringer med elevinddragelse og skoledemokrati. Og når eleverne bliver inddraget, er det ofte inden for lærer- og ledelsesstyrede rammer eller i forhold til områder, som allerede er defineret af ledelsen (Andersson, 2019; Børhaug, 2007; Hulme et al., 2011). Dette gælder i allerhøjeste grad for danske elever.

Et resultat fra ICCS 2022 er, at de danske 8.-klasseelever i overraskende ringe grad oplever, at de har medbestemmelse, men samtidig, at deres indflydelse har positiv betydning på deres skoler. De har således i sammenligning med andre elever på tværs af Europa en meget lille forventning om, at de vil blive inddraget, og at denne inddragelse vil have betydning. Selv i Sverige og Norge forventer eleverne i langt højere grad at have medbestemmelse end i Danmark (Bruun & Lieberkind, 2024: 147; Bruun et al., 2018).

I ICCS 2009 blev eleverne spurgt, i hvilken grad de oplever, at deres meninger tages i betragtning i forhold til helt nære forhold, som har betydning for deres hverdag på skolen: undervisningsmateriale, skemaet, klassens og skolens regler. Også dengang opnåede de danske elever et bekymrende lavt resultat i den internationale og nordiske sammenligning (Bruun, 2010; Schulz et al., 2010: 167). I Magtudredningens studie af elevernes medindflydelse konkluderes

det ligeledes, at hovedparten af eleverne i 7.-9.-klasser oplever, at de ikke kan ændre ved forhold i undervisningen (Jacobsen et al., 2004).

Resultaterne fra ICCS og forskning i forlængelse heraf viser, at den begrænsede inddragelse af eleverne i beslutningsprocesser på skolen er særlig markant i Danmark. Denne skolepraksis har betydning for elevernes demokratiske læring og erfaringer og herved for deres demokratiske dannelse (Christiansen & Ting Graf, 2005; Lieberkind, 2015). I et kritisk perspektiv må man derfor overveje, om denne inddragelseskultur i danske skoler lever op til skolelovens intentioner om, at skolen skal være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Eleverne kan også have og erfare medindflydelse i kraft af skolens formelle organer. Det mest udbredte organ er elevrådet. Forskningen viser, at elevråd har en positiv effekt for elevernes dannelse og forventede demokratiske deltagelse (Cotmore, 2004; Eckstein et al., 2012; Hoskins et al., 2012; Keating & Janmaat, 2015; Mager & Nowak, 2012; Torney-Purta et al., 2001; Tzankova et al., 2023). Udover at elevrådet har en vigtig funktion for den enkelte, som deltager i elevrådet, er en gennemgående konklusion, at elevrådet har stor betydning for et vel-fungerende skoledemokrati generelt.

Meget tyder på, at danske skoler i vid udstrækning etablerer og organiserer elevråd. Langt de fleste elever stemmer til elevrådsvalg, og mange stiller selv op som kandidater (Bruun & Lieberkind, 2024: 144). Disse tal giver dog ikke indblik i, hvilken indflydelse elevrådene faktisk udøver i og med skolens beslutningsprocesser.

I en dansk kontekst findes der kun begrænset forskning om elevråd og deres praksis og betydning. Den eksisterende forskning peger på, at elevråd ofte har en mere symbolsk end reel betydning for skolens beslutningsprocesser (Moore, 2022). Både i dansk og international forskning er der enighed om, at elevrådenes indflydelse varierer betydeligt fra skole til skole i de enkelte lande, hvilket gør det vanskeligt at drage generelle konklusioner på baggrund af den nuværende viden.

Ikke desto mindre viser en dansk undersøgelse, at langt de fleste elever i 4.-9. klasse tillægger elevrådet ringe eller ingen personlig betydning, selvom de på et generelt niveau er tilbøjelige til at mene, at elevråd er vigtige (Jacobsen et al., 2004). I undersøgelsens kvalitative del peger eleverne blandt andet på, at arbejdet i elevrådet ofte opleves som langsommeligt, at elevrådet træffer beslutninger om ubetydelige forhold, og at det ikke tages alvorligt i skolens daglige praksis. Disse forhold udfordrer elevernes konkrete erfaringer med og deres oplevede værdi af elevrådsarbejdet. Studiet peger desuden på, at interessen for elevrådet falder i takt med alderen. En mulig forklaring er, at der opstår en ubalance mellem skolens kultur og ungdomskulturen (Jacobsen et al., 2004).

Christiansen & Ting Graf (2005) bekræfter disse resultater på baggrund af et kvalitativt studie af elevråd. De tilføjer, at der udspiller sig en konflikt mellem skolens og lærernes forståelse af elevrådets arbejde og så elevernes engagement i elevrådene. Eleverne giver udtryk for, at de oplever at blive undervist i elevrådssammenhænge, men

at de ikke deltager i elevrådet for at blive undervist eller opdraget. Derimod handler det for eleverne om at give udtryk for deres interesser i forhold til skolen og undervisningen. Desuden er elevrådsarbejdet, som Christiansen & Ting Graf (2005: 72) skriver, i høj grad op til ”særligt entusiastiske lærere uden nævneværdig opbakning på skolen”. Grundlæggende gælder det, at elevråd både i Danmark og internationalt ofte organiseres vilkårligt.

Forskere peger på, at elevrådets betydning for skolen og skoledemokratiet i betydelig grad er betinget af skoleledelsens holdninger og prioriteringer. Elevrådets betydning afhænger i vid udstrækning af, i hvilken grad skoleledelsen vælger at involvere elevrådet i beslutningsprocesser (Bundum et al., 2009). En norsk survey-rapport konkluderer, at elevrådsarbejdet – og dermed skoledemokratiet – ofte foregår på skoleledelsens præmisser. Kvalitative studier fra både Sverige og Norge bekræfter, at elever sjældent har reel indflydelse, og når de har, vedrører det som regel emner, som ledelsen allerede prioriterer. Elevrådene lever ofte ikke op til demokratiske standarder, men fungerer snarere som et middel til at signalere, at skolerne arbejder med demokrati (Andersson, 2019; Børhaug, 2007). I en dansk sammenhæng konkluderes det af Jacobsen et al. (2004: 130), at elevrådets rolle afhænger af ”den støtte og modtagelse, det får fra lærere og ledelse”.

I den internationale forskning er der et væsentligt fokus på, hvad der beskrives som ’tokenism’. Tokenisme beskriver de situationer, hvor elevernes deltagelse fungerer som en art symbolsk alibi for demokrati og

medinddragelse. Udadtil bliver det fremstillet, som om eleverne bliver hørt, mens de reelle beslutningsprocesser stadig styres af lærere og ledelse. Der er bred enighed om, at elevernes skuffelse over at være en del af en symbolsk inddragelse har negative konsekvenser for deres demokratiske deltagelse og dannelse (Hulme et al., 2011; Mager & Nowak, 2012).

Der findes ikke meget forskning i forhold til elevråd, men den forskning, som eksisterer, indikerer meget bestemt, at elevråd er vigtige for elevernes oplevelse af skolen og for deres demokratiske dannelse.

Et centralt skoledemokratisk projekt er derfor, at skoleledelsen og lærere, gerne i samarbejde med eleverne, diskuterer muligheder og begrænsninger i forhold til at udvikle skolernes demokrati og elevernes inddragelse. Derudover ligger der en stor opgave i at skabe transparens, ensartethed og kontinuitet i elevrådsarbejdet.

Elevrådsarbejdet handler ikke kun om skoledemokrati, men også om at give særligt de ældre elever et medejerskab til skolen, undervisningen og den skolehverdag, som med alderen bliver mere og mere fjern fra deres ungdomsliv uden for skolen, som Jacobsen et al. (2004) peger på.

Arbejdsspørgsmål

Elevernes medindflydelse på skolen har stor betydning for deres demokratiske dannelse og fremtidige demokratiske deltagelse.

- ✓ I Danmark oplever eleverne i ringe grad at have medindflydelse på skolen. Hvilke strukturelle, kulturelle og organisatoriske forhold mener du bidrager til dette på din skole, og hvor ser du konkrete muligheder for at styrke elevernes medindflydelse – både på klasse- og skoleniveau?
- ✓ Hvordan er elevrådsarbejdet organiseret og faciliteret på din skole, og hvilke styrker og begrænsninger rummer denne organisering, hvis målet er at give eleverne reel indflydelse på beslutninger, der vedrører deres skolehverdag?
- ✓ Hvordan kan medindflydelse og elevrådsarbejde bidrage til at skabe en bedre sammenhæng mellem skolekultur og elevkultur – særligt på de ældre klassetrin – og dermed styrke elevernes demokratiske dannelse?

Skoledemokrati, elevinddragelse og trivsel

30 – 36

Forskning viser, at elevernes konkrete deltagelse og medindflydelse på skolen har større effekt på deres demokratiske dannelse og fremtidige deltagelse end almindelig klasseundervisning (Reichert & Print, 2018). Forskning peger imidlertid også på, at eleverne kun i ringe grad har medindflydelse og dermed ganske få erfaringer med elevinddragelse og skoledemokrati. Og når eleverne bliver inddraget, er det ofte inden for lærer- og ledelsesstyrede rammer eller i forhold til områder, som allerede er defineret af ledelsen (Andersson, 2019; Børhaug, 2007; Hulme et al., 2011). Dette gælder i allerhøjeste grad for danske elever.

Der er bred enighed om, at der ligger et betydeligt uudnyttet potentiale i at udvikle skoledemokratiet og styrke elevernes medbestemmelse som led i at fremme elevernes og dermed de kommende generationers demokratiske deltagelse og dannelse. Øget medindflydelse kan styrke den enkelte elevs politiske selvtilid og oplevelse af demokratisk værdighed. Samtidig kan det bidrage til at opbygge en demokratisk kultur i skolen, som eleverne – på tværs af geografiske, socioøkonomiske,

etniske og kønsmæssige forskelle – kan gøre erfaringer med, relatere til samfundet og tage med sig videre i livet.

At udfordre denne bemærkelsesværdige store uoverensstemmelse mellem de danske skolars ofte åbne klasserum og de velorganiserede elevrådsvalg og så elevernes begrænsede medindflydelse kræver, at ledelse, lærere, pædagoger mv. på såvel organisatorisk som pædagogisk og didaktisk niveau gentænker og integrerer skoledemokrati og elevinddragelse på skolerne.

Skoledemokrati og elevinddragelse handler ikke kun om at fremme demokratisk deltagelse og demokratisk dannelse, som forskningsoversigten har fokuseret på, men også om elevernes oplevelse af værdighed og trivsel. Ser man ud over denne forskningsoversigts fokus, findes der omfattende forskning, som dokumenterer, at skoledemokrati og elevinddragelse har en positiv indvirkning på både selvværd og trivsel (Graham et al., 2022; Mager & Nowak, 2012; Mitra, 2004). Måske rummer elevinddragelse og skoledemokrati også en del af svaret på de omfattende trivselsmæssige udfordringer, som skolen i dag står i?

FOTO: OLE RYHL OLSSON / WIKIMEDIA COMMONS

Om forfatteren

31 – 36

Jonas Lieberkind er ph.d. og lektor ved Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet. Forsker i unges politiske engagement og demokratiske dannelse.

I sin forskning har han fokuseret på aktuelle tendenser blandt unge, deres opfattelser af demokrati og samfund og nye former for politisk deltagelse og aktivisme. En vigtig del af denne forskning handler om skole og uddannelse som grundlag for socialisering og dannelse. Jonas Lieberkind er desuden en del af det forskningsteam, som gennemfører International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) i Danmark.

Referencer

32 – 36

- Almond, G.A. & Verba, S. (1963): *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Andersson, E. (2019): The school as a public space for democratic experiences: Formal student participation and its political characteristics. *Education, Citizenship and Social Justice* 14(2), 149-164. doi:10.1177/1746197918776657
- Bandura, A. (1997): *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: W. H. Freeman.
- Bartels, R., Onstenk, J. & Veugelers, W. (2016): Philosophy for Democracy. *Compare* 46(5), 681-700. doi:10.1080/03057925.2015.1041367
- Beaumont, E. (2011): Promoting Political Agency, Addressing Political Inequality: A Multilevel Model of Internal Political Efficacy. *The Journal of Politics* 73(1), 216-231. doi:10.1017/S0022381610000976
- Blaskó, Z., da Costa, P.D. & Vera-Toscano, E. (2019): Non-cognitive civic outcomes: How can education contribute? European evidence from the ICCS 2016 study. *International Journal of Educational Research* 98, 366-378. doi.org/10.1016/j.ijer.2019.07.005
- Braad, K.B. (2007): Demokrati til tiden. I: L. Moos (red.): *Nye sociale teknologier i folkeskolen: kampen om dannelsen*. Frederikshavn: Dafolo, 21-35.
- Bruun, J. (2001): *Politisk dannelse: unges synspunkter på demokratiske værdier i skole og samfund*. Kbh: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Bruun, J. (2010): *ICCS 2009, internationale hovedresultater*. Kbh.: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole.
- Bruun, J. (2021): Civic and Citizenship Education in Denmark 1999-2019: Discourses of Progressive and Productive Education. I: B. Malak-Minkiewicz & J. Torney-Purta (red.): *Influences of the IEA Civic and Citizenship Education Studies: Practice, Policy, and Research Across Countries and Regions*. Cham: Springer Nature, 49-62.
- Bruun, J. & Lieberkind, J. (2012): *ICCS 2009, De danske elever*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Bruun, J. & Lieberkind, J. (2024): *Politisk og demokratisk dannelse i en krisetid. ICCS 2022*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bruun, J., Lieberkind, J. & Schunck, H.B. (2018): *Unge, skole og demokrati: hovedresultater af ICCS 2016*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bundum, B., Buland, T., Hathiesen, I.H. & Næss, S. (2009): *Tid for elevmedvirkning? En undersøgelse av elevrådsarbeid i ungdomsskoler og videregående skoler*. https://www.sintef.no/globalassets/upload/teknologi_og_samfunn/gsu/tid-for-elevmedvirkning.endelig-report.pdf
- Børhaug, K. (2007): Mission Impossible? School Level Student Democracy. *Citizenship, Social and Economics Education* 7(1), 26-41. doi:10.2304/csee.2007.7.1.26
- Campbell, D.E. (2008): Voice in the Classroom: How an Open Classroom Climate Fosters Political Engagement Among Adolescents. *Political Behavior* 30(4), 437-454. doi:10.1007/s11109-008-9063-z
- Campbell, D.E. (2019): What Social Scientists Have Learned About Civic Education, A Review of the Literature. *Peabody Journal of Education* 94(1), 32-47. Retrieved from <https://www.jstor-org.ez.statsbiblioteket.dk/stable/48544027>
- Canger, T. & Lise Aagaard, K. (2016): *Praktikbogen Didaktik, klasseledelse og relationsarbejde*. København: Hans Reitzel.
- Christensen, V.T., Beuchert, L. & Rasmussen, D. (2023): *PISA 2022 – Hovedrapport*. København: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Christiansen, J.P. & Ting Graf, S. (2005): Elevrådet skoledemokratiets spejl? *Unge pædagoger* 4(5), 71-80.
- Claes, E., Maurissen, L. & Havermans, N. (2017): Let's Talk Politics: Which Individual and Classroom Compositional Characteristics Matter in Classroom Discussions? *Young* 25(4), 18S-35S. doi:10.1177/1103308816673264
- Coninck-Smith, N.D., Rasmussen, L.R. & Vyff, I. (2015): *Dansk skolehistorie*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Cotmore, R. (2004): Organisational competence: the study of a school council in action. *Children & Society* 18(1), 53-65. doi:10.1002/chi.786
- Dekker, H., German, D.B. & Landtsheer, C.I.D. (2020): Political Socialization Theory, Research, and Application. History and Analysis of Forty Years of the Research Committee on Political Socialization and Education of the International Political Science Association: 1997-2019. *Politics, culture, and socialization* 8(1+2-2017), 34-80. doi:10.3224/pcs.v8i1-2.03
- Eckstein, K., Noack, P. & Gniewosz, B. (2012): Attitudes toward political engagement and willingness to participate in politics: Trajectories throughout adolescence. *Journal of Adolescence* 35(3), 485-495. doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.07.002
- Folkeskoleloven (1975). Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, 26. juni 1975
- Folkeskoleloven (1993). Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, 30. juni 1993
- Folkeskoleloven (2006). Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, 30. november 2006
- Galston, W.A. (2001): Political knowledge, political engagement, and civic education. *Annual review of political science* 4(1), 217-234. doi:10.1146/annurev.polisci.4.1.217
- Geboers, E., Geijsel, F., Admiraal, W. & Dam, G.t. (2013): Review of the effects of citizenship education. *Educational Research Review* 9(1), 158-173. doi:10.1016/j.edurev.2012.02.001
- Graham, A., Anderson, D., Truscott, J., Simmons, C., Thomas, N.P., Cashmore, J. & Bessell, S. (2022): Exploring the associations between student participation, wellbeing and recognition at school. *Cambridge Journal of Education* 52(4), 453-472. doi:10.1080/0305764X.2022.2031886
- Haas, C. & Matthiesen, C. (2020): Indledning. I: C. Haas & C. Matthiesen (red.): *Fagdidaktik og demokrati*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, 9-26.

- Hahn, C. (1998): *Becoming political: comparative perspectives on citizenship education*. Albany: State University of New York Press.
- Hansen, K.M. (2023): *Valgdeltagelsen ved folketingsvalget 2023*: Center for Valg og Partier, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, CVAP Working Paper Series, 4/2023.
- Hansen, K.M. (2024): Valgdeltagelse – den stigende ulighed. I: K. Møller Hansen & R. Stubager (red.): *Partiledernes kamp om midten: folketingsvalget 2022*, 101-121. Kbh.: Djøf Forlag.
- Harris, A., Wyn, J. & Younes, S. (2010): Beyond apathetic or activist youth: 'Ordinary' young people and contemporary forms of participation. *Young* 18(1), 9-32. doi:10.1177/110330880901800103
- Haugseth, J.F. & Smepllass, E. (2023): The Greta Thunberg Effect: A Study of Norwegian Youth's Reflexivity on Climate Change. *Sociology* 57(4), 921-939. doi:10.1177/00380385221122416
- Henn, M., Weinstein, M. & Wring, D. (2002): A Generation Apart? Youth and Political Participation in Britain. *The British Journal of Politics and International Relations* 4(2), 167-192. doi:10.1111/1467-856X.101-1-00001
- Hooghe, M. & Dassonneville, R. (2011): The effects of civic education on political knowledge. A two year panel survey among Belgian adolescents. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability* 23(4), 321-339. doi:10.1007/s11092-011-9131-5
- Hope, M.A. (2012): Becoming Citizens through School Experience: A Case Study of Democracy in Practice. *The International Journal of Progressive Education* 8, 94-108.
- Hoskins, B., Huang, L. & Arensmeier, C. (2021): Socioeconomic Inequalities in Civic Learning in Nordic Schools: Identifying the Potential of In-School Civic Participation for Disadvantaged Students. I: H. Biseth, B. Hoskins & L. Huang (red.): *Northern Lights on Civic and Citizenship Education: A Cross-national Comparison of Nordic Data from ICCS*, 93-122. Cham: Springer International Publishing.
- Hoskins, B. & Janmaat, J.G. (2019): *Education, Democracy and Inequality: Political Engagement and Citizenship Education in Europe*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Hoskins, B., Janmaat, J.G. & Villalba, E. (2012): Learning citizenship through social participation outside and inside school: An international, multilevel study of young people's learning of citizenship. *British Educational Research Journal* 38(3), 419-446. doi.org/10.1080/01411926.2010.550271
- Hulme, M., McKinney, S., Hall, S. & Cross, B. (2011): Pupil participation in Scottish schools: How far have we come? *Improving Schools* 14(2), 130-144. doi:10.1177/1365480211406880
- Isac, M.M., Maslowski, R. & van der Werf, G. (2011): Effective civic education: an educational effectiveness model for explaining students' civic knowledge. *School Effectiveness and School Improvement* 22(3), 313-333. doi:10.1080/09243453.2011.571542
- Jacobsen, B., Jensen, F.T., Madsen, M.B., Sylvestersen, M. & Vincent, C. (2004): *Den vordende demokrat: en undersøgelse af skoleklassen som demokratisk lærested*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kahne, J. & Westheimer, J. (2006): The Limits of Political Efficacy: Educating Citizens for a Democratic Society. PS: *Political Science & Politics*, 39(2), 289-296. doi:10.1017/S1049096506060471
- Kahne, J.E. & Sporte, S.E. (2008): Developing Citizens: The Impact of Civic Learning Opportunities on Students' Commitment to Civic Participation. *American Educational Research Journal* 45(3), 738-766. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/27667149>
- Karpantschov, R. (2025): *De ekstreme danskere: idéernes kamp før katastrofen 1921-1939*. Kbh.: Gads Forlag.
- Keating, A. & Janmaat, J.G. (2015): Education Through Citizenship at School: Do School Activities Have a Lasting Impact on Youth Political Engagement? *Parliamentary Affairs* 69(2), 409-429. doi:10.1093/pa/gsv017
- Knowles, R.T. & McCafferty-Wright, J. (2015): Connecting An Open Classroom Climate to Social Movement Citizenship: A Study of 8Th Graders in Europe Using Iea Iccs Data. *The Journal of Social Studies Research* 39(4), 255-269. doi:10.1016/j.jssr.2015.03.002
- Kosberg, E. (2024a): *The influence of citizenship education on students' political efficacy. Obstacles, possibilities, and promising practices*. Oslomet storbyuniversitetet.
- Kosberg, E. (2024b): Sources of Internal Political Efficacy in the Social Studies Classroom: A Qualitative Investigation of Norwegian Lower Secondary Students' Perceptions. *Nordidactica* 14(2024:2), 30-54. doi:10.62902/nordidactica.v14i2024:2.24309
- Krautwald, C.E. (2025): *Kampen om gaderne: propaganda, protest og politisk vold i 1930'erne*. Kbh.: Gyldendal.
- Langton, K.P. & Jennings, M.K. (1968): Political Socialization and the High School Civics Curriculum in the United States. *American Political Science Review* 62(3), 852-867. doi:10.2307/1953435
- Lieberkind, J. (2015): Democratic Experience and the Democratic Challenge: A Historical and Comparative Citizenship Education Study of Scandinavian Schools. *Scandinavian Journal of Educational Research* 59(6), 710-730. doi:10.1080/00313831.2014.971862
- Lieberkind, J. (2021): From ideology to strategic participation. I: M. Bruselius-Jensen, I. Pitti & E.K.M. Tisdall (red.): *Young People's Participation: Revisiting youth and inequality in changing European societies*, 77-98. Bristol: Policy Press.
- Lieberkind, J. (2024): Samfundsfaglige færdigheder, kritisk tænkning og deltagelse i det demokratiske samfund – eleven som et pædagogisk og politisk subjekt. *POLIS – tidsskrift for samfundsfagsdidaktik* 5(8). Retrieved from <https://tidsskrift.dk/POLIS/article/view/148110>
- Lieberkind, J. (2026): Being a Pedagogical Subject in School or Becoming a Political Subject for Society. I: K. Tirri (red.): *Nordica Perspective on Moral and Citizenship Education*, 31-54. Boston: BRILL.
- Lieberkind, J. & Bruun, J. (2021): *De unge borgere. Mellem demokratisk og politisk dannelse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Mager, U. & Nowak, P. (2012): Effects of student participation in decision making at school. A systematic review and synthesis of empirical research. *Educational Research Review* 7(1), 38-61. doi.org/10.1016/j.edurev.2011.11.001
- Manganelli, S., Lucidi, F. & Alivernini, F. (2014): Adolescents' expected civic participation: The role of civic knowledge and efficacy beliefs. *Journal of Adolescence* 37(5), 632-641. doi.org/10.1016/j.adolescence.2014.05.001

- Mejding, J. (1994): *Den grimme ælling og svanerne? Om danske elevers læsefærdigheder*. Kbh.: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Mikkelsen, R., Fjeldstad, D. & Lauglo, J. (2011): *Morgendagens samfunnsborgere, Norske ungdomsskoleelevers prestasjoner og svar på spørsmål i den internasjonale demokratiundersøkelsen ICCS*. Oslo: Acta Didactica.
- Mitra, D.L. (2004): The Significance of Students: Can Increasing "Student Voice" in Schools Lead to Gains in Youth Development? *Teachers College Record* 106(4), 651-688. doi:10.1111/j.1467-9620.2004.00354.x
- Moore, I. (2022): The effect of student voice on the perception of student agency. *International Journal of Educational Research* 112, 101923. doi.org/10.1016/j.ijer.2022.101923
- Neundorff, A., Niemi, R.G. & Smets, K. (2016): The Compensation Effect of Civic Education on Political Engagement: How Civics Classes Make Up for Missing Parental Socialization. *Political Behavior* 38(4), 921-949. doi:10.1007/s11109-016-9341-0
- Niemi, R.G. & Sobieszek, B.I. (1977): Political Socialization. *Annual Review of Sociology* 3(1), 209-233. doi:10.1146/annurev.so.03.080177.001233
- Osborne, D., Sears, D.O. & Valentino, N.A. (2011): The End of the Solidly Democratic South: The Impressionable-Years Hypothesis. *Political Psychology* 32(1), 81-108. doi:10.1111/j.1467-9221.2010.00796.x
- Parker, W. (2010): Listening to Strangers: Classroom Discussion in Democratic Education. *Teachers College record* (1970) 112(11), 2815-2832. doi:10.1177/016146811011201104
- Parker, W.C. & Hess, D. (2001): Teaching with and for discussion. *Teaching and Teacher Education* 17(3), 273-289. doi.org/10.1016/S0742-051X(00)00057-3
- Pasek, J., Lauren, F., Daniel, R. & Jamieson, K.H. (2008): Schools as Incubators of Democratic Participation: Building Long-Term Political Efficacy with Civic Education. *Applied Developmental Science* 12(1), 26-37. doi:10.1080/10888690801910526
- Pedersen, O.K. (2011): *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzel.
- Persson, M. (2015): Classroom Climate and Political Learning: Findings from a Swedish Panel Study and Comparative Data. *Political Psychology* 36(5), 587-601. doi:10.1111/pops.12179
- Prendergast, K., Hayward, B., Aoyagi, M., Burningham, K., Hasan, M.M., Jackson, T. ... Yoshida, A. (2021): Youth Attitudes and Participation in Climate Protest: An International Cities Comparison Frontiers in Political Science Special Issue: Youth Activism in Environmental Politics. *Frontiers in Political Science* 3 – 2021. doi:10.3389/fpos.2021.696105
- Quintelier, E. (2010): The effect of schools on political participation: a multilevel logistic analysis. *Research Papers in Education* 25(2), 137-154. doi:10.1080/02671520802524810
- Reichert, F. & Print, M. (2018): Civic participation of high school students: the effect of civic learning in school. *Educational Review* 70(3), 318-341. doi:10.1080/00131911.2017.1316239
- Schuitema, J., Radstake, H., van de Pol, J. & Veugelers, W. (2018): Guiding classroom discussions for democratic citizenship education. *Educational Studies* 44(4), 377-407. doi:10.1080/03055698.2017.1373629
- Schuitema, J., van Boxel, C., Veugelers, W. & ten Dam, G. (2011): The quality of student dialogue in citizenship education. *European Journal of Psychology of Education* 26(1), 85-107. doi:10.1007/s10212-010-0038-1
- Schulz, W. (2024): Young people's trust in institutions, civic knowledge and their dispositions toward civic engagement. *Large-scale assessments in education* 12(1), 1-30. doi:10.1186/s40536-024-00210-1
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. & Losito, L. (2010): *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G., Damiani, V. & Friedman, T. (2023): *Education for Citizenship in Times of Global Challenge. IEA International Civic and Citizenship Education Study 2022 International Report*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G. & Friedman, T. (2018): *Becoming Citizens in a Changing World: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016 International Report*. Amsterdam: Springer.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G. & Friedman, T. (2023): *Education for Citizenship in Times of Global Challenge: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2022 International Report*. Amsterdam: IEA.
- Sohl, S. & Arensmeier, C. (2015): The school's role in youths' political efficacy: can school provide a compensatory boost to students' political efficacy? *Research Papers in Education* 30(2), 133-163. doi:10.1080/02671522.2014.908408
- Solhaug, T. (2006). Knowledge and Self-Efficacy as Predictors of Political Participation and Civic Attitudes: With Relevance for Educational Practice. *Policy Futures in Education* 4(3), 265-278. doi:10.2304/pfie.2006.4.3.265
- Torney-Purta, J. & Barber, C. (2005): Democratic School Engagement and Civic Participation among European Adolescents: Analysis of Data from the IEA Civic Education Study. *Journal of Social Science Education* 4(3). doi:10.4119/jsse-324
- Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H. & Schulz, W. (2001): *Citizenship and education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: IEA.
- Tzankova, I., Albanesi, C., Prati, G. & Cicognani, E. (2023): Development of civic and political engagement in schools: A structural equation model of democratic school characteristics' influence on different types of participation. *European Journal of Developmental Psychology* (ahead-of-print), 1-22. doi:10.1080/17405629.2022.2094362
- UNICEF (2024): *Youth, protests and the polycrisis*. United Nations Children's Fund (UNICEF 2024, March). <https://www.unicef.org/innocenti/reports/youth-protests-and-polycrisis>

UVM: uddannelsesstatistik. <https://uddannelsesstatistik.dk/pages/reports/1792.aspx>

Willeck, C. & Mendelberg, T. (2022): Education and Political Participation. *Annual review of political science* 25(25, 2022), 89-110. doi. org/10.1146/annurev-polisci-051120-014235

Woodman, D. & Wyn, J. (2015): *Youth and Generation: Rethinking Change and Inequality in the Lives of Young People*. doi:10.4135/9781473910591

Ødegård, G. & Svagård, V. (2018): Hva motiverer elever til å bli aktive medborgere? *Tidsskrift for Ungdomsforskning*.

Kommende udgivelser

Evaluering af elevers faglige kompetencer

Skærmbrug i skolen

Børns skrivelyst

[dpu.au.dk/pædagogiskindblik](https://dpu.au.dk/paedagogiskindblik)

DPU
AARHUS UNIVERSITET

Aarhus Universitetsforlag
AARHUS UNIVERSITY PRESS

